

Özel Askeri Şirketler Üzerine Bir İnceleme

A Study on Private Military Companies

Serdal İLBAŞ

*Doktora Öğr., Bursa Uludağ Üniversitesi, SBE,
Uluslararası İlişkiler A.B.D., ilbasserdal@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9648-5177>*

Makale Başvuru Tarihi: 22.01.2023

Makale Kabul Tarihi: 09.04.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Özel askeri şirketler, günümüzde gittikçe çatışma bölgelerinde belirleyici rol oynamaktadırlar. Bir tarafta büyük devletlerin çatışma bölgelerine müdahale isteksizliği, diğer tarafta çatışma bölgelerinde nispeten daha zayıf olan devletlerin eğitilmiş askerlere olan ihtiyacı özel askeri şirket endüstrinin gelişmesini sağlamıştır. Bundan dolayı çatışma bölgelerinde yer alan devletler; etkin, eğitilmiş ve maliyet olarak daha uygun olan özel askeri şirketlerin hizmetlerine başvurmaları kaçınılmaz olmuştur. Diğer tarafta bu şirketlerin çatışma bölgelerinde kullanılması bazı hukuksal sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu şirketler; egemen devletin kuvvet kullanma tekelinin aşınmasını, insan haklarının ihlali ve savaş hukukuna riayet edilmemesi gibi sorunların neden olmaktadır. Ayrıca bu yapıların silahlı olması ve uluslararası hukuk tarafından henüz sınırlandırılmamış olması, gelecekte devletlere karşı bir güç olma endişesine neden olmaktadır. Bu çalışmada özel askeri şirketler ile ilgili genel bilgi verilerek, bu şirketlerin statüleri ve karıştıkları olaylar baz alınarak gelecekte oluşacak sorunlara değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

*Özel Askeri Şirketler,
Paralı Askerler,
Güvenlik,*

ABSTRACT

Private military companies are increasingly playing a decisive role in conflict zones today. On the one hand, the unwillingness of the big states to intervene in the conflict zones, on the other hand, the need for trained soldiers of the states that are relatively weak in the conflict zones have led to the development of the private military company industry. As a result, it has become inevitable for states located in conflict zones to seek the services of private military companies, which are effective, educated and more cost-effective. However, the use of private military companies in conflict zones has brought about some legal problems. These companies have caused issues such as the erosion of the sovereign state's monopoly on the use of force, violation of human rights and non-compliance with the laws of war. Additionally, the fact that these companies are armed and not yet limited by international law raises concerns about their potential to become a force against states in the future. In this study, general information about private military companies is given, and the problems that will arise in the future are mentioned based on the status of these companies and the events they are involved in.

Keywords:

*Private Military
Companies,
Mercenaries,
Security,*

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): İLBAŞ, Serdal (2023), “Özel Askeri Şirketler Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.6(2), ss.554-565, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1240643>

1. GİRİŞ

Son zamanlarda liberal anlayışın yaygınlaşmasıyla devletlerin şiddet kullanma tekelini gittikçe aşmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası Doğu Blok'unun çökmesi, Batı Blok'unun temsil ettiği liberal değerlerin dünyada yaygınlaşmasına yol açmıştır. Liberal anlayış piyasada mal ve hizmetlerin serbest bir şekilde dolaşımını esas aldığı için devletlerin piyasadaki etkinliğini azaltmıştır. Böylece devletin etkinliğinin azalması ve belli alanlardan çekilmesiyle bu alanların özel sektör tarafından hızlı bir şekilde doldurulmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda özel sektörde oluşan rekabet, mal ve hizmetlerin ucuzlaması, devletin tekelinde bulunan askeri alanlar için de cazip hale gelmiştir. Askeri mal ve hizmetlerin ucuzlaması tek başına bir sebep olmasa da savaş ve savaş araçları üzerinde devlet tekelinin aşılması özel askeri firmalar için bir alan oluşturmuştur. Diğer taraftan yeni dünya düzeni denilen Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin tehdit algılamasında da farklılıklar olmuştur. Yeni tehditler, farklı güvenlik anlayışlarının gelişmesini sağlamıştır.

Komünizm tehdidinin sona ermesiyle istikrarsızlık, terör, çevre, insani krizler ve demokratik olmayan devletlerin oluşturduğu yeni tehditler ortaya çıkmıştır. Oluşan bu istikrarsızlık ortamı bir güvenlik sorunu olmaya başlamıştır. Özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri ve demokratik olmayan devletlerde meydana gelen güvenlik sorunları özel askeri firmalar için bir iş alanı sunmuştur. 1990'lı yılların başlarında özel askeri firmaların sayılarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Bu ciddi artış sonucunda özel askeri şirketler Balkanlardan Afrika'ya, Kafkaslardan Asya'ya ve Ortadoğu'dan Latin Amerika'ya kadar çok geniş bir alanda faaliyet icra etmeye başlamışlardır.

Devletler farklı amaçlarla özel askeri şirketlerle sözleşmeler yapmaktadır. Genel olarak askeri kapasitesi büyük olan devletler özel askeri şirketleri uluslararası hukuktan kaçmak, kamuoyu baskısından kurtulmak ve bütçe maksimizasyonu çerçevesinde kullanmaktadır. Diğer tarafta askeri kapasitesi zayıf olan devletlerde ise ihtiyaç duyulan deneyimli askeri hizmet ve özellikle baskıcı rejimlerde otoriteyi sağlamak ve rejiminin devamlılığını sürdürmek amacıyla özel askeri şirketlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışma öncelikle son zamanlarda Kırım, Suriye ve Libya gibi çatışma bölgelerinde ismi sıkça duyulan özel askeri şirketleri merkeze almaktadır. Özel askeri şirketler hakkında literatürde birçok çalışma olmasına rağmen çoğu çalışma bu konuyu mikro düzeyde ele alarak kapsayıcı olmaktan uzaklaşmıştır. Buna göre bu çalışma alandaki bu eksikliği gidererek özel askeri şirketler hakkında genel bir çerçeve sunmaktadır. Bununla beraber özel askeri şirketlere neden ihtiyaç duyulduğu, hangi amaçlarla kullanıldıkları, nerelerde ve ne tür hizmet sundukları bu çalışmanın üzerinde durduğu ana sorulardır. Fakat özel askeri şirketleri anlatmadan önce paralı askerlere değinilmekte yarar vardır. Çünkü özel askeri şirketler ile paralı askerler arasında önemli bir ilişki vardır. Özel askeri şirketler açıkçası eski bireysel paralı askerlerden kurumsallaşmış paralı askerlere dönüşmüşlerdir. Diğer taraftan uluslararası hukuk tarafından henüz statülerinin belirlenmemiş olması onları yasadışı kabul edilen eski bireysel paralı askerlerden ayırmaktadır. Bundan dolayı öncelikle paralı askerleri ele alıp onlar ile özel askeri şirketler arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklamak gerekir.

2. ESKİ BİREYSEL SAVAŞÇILAR: PARALI ASKERLER

Kavramsal olarak bakıldığında zaman güvenlik ve askeri hizmet sunan özel askeri şirketleri tanımlayan birçok terim vardır. Fakat bu askeri yapıları tanımlamak için yaygın olarak "*Özel Askeri Şirketler*" ve "*Özel Güvenlik Şirketleri*" terimleri kullanılmaktadır (Janaby, 2016:2). Bu terimler yakın zamanlarda ortaya çıkmış olsa da aslında kökleri paralı askerlere ve paralı askerlerin kökleri de savaşın kendisi kadar eskiye dayanır. Geçmiş imparatorlukların çoğu bu birliklerle sözleşmeler yapmıştır. Eski Mısırlılardan Viktorya dönemi İngiltere'sine kadar hemen hemen her dönemde paralı askerlerin savaşlardaki varlığına rastlanılmıştır. Ayrıca neredeyse her çağın popüler edebiyatı ve eğlencesi paralı askerlerin hikâyeleriyle doludur. Her dönemde başlıca motivasyonları para olan bu bireysel savaşçılar, en yüksek teklifi veren taraf için savaşmışlardır (Singer, 2008:19).

Tarihsel olarak paralı askerlere ait ilk kayıt (M.Ö 2094-2047) Ur kralı Shulgi'ye aittir. Ayrıca tarihte bilinen ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Anlaşması'yla sonuçlanan M.Ö 1294 yılında Hititler ile Mısırlılar arasındaki savaşta 2. Ramses'in ordusunda Numidyalı paralı askerler bulunmaktaydı (Govern ve Bales, 2008). Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'nda paralı askerler en yoğun kullanıldığı dönemlerin başında gelmektedir. M.Ö. 264 yılında Kartaca ve Roma arasındaki Birinci Pön Savaşı'nda her iki ordunun çoğunluğu paralı askerlerden oluşmaktaydı (Barrie, 2005). Savaş bittiğinde parası ödenmeyen askerler, isyan çıkarmış ve bu aynı zamanda tarihte ilk paralı asker isyanı olarak kayıtlara geçmiştir. İkinci Pön Savaşı'nda Hannibal kiralık uzman askerlerden oluşan ordusuyla Alp'leri geçerek Roma'yı yenilgiye uğratmıştır. Roma Kartaca'nın İspanya'daki

gümüş madenlerini ele geçirince paralı askerlerden oluşan Kartaca için savaşı sürdürmenin imkânı kalmamıştı. Ayrıca Roma ordusunda da Numidyalılar, Galyalılar, İberyalılar ve Giritlilerden oluşan paralı askerler vardı. İmparatorluk büyüyünce Cermenler, daha sonra Bizans döneminde Norveçli “*Vareg Muhafızları*” para karşılığında askeri hizmet sunmuşlardı (Singer, 2008:21-24). Fakat 18. yüzyılın sonunda Fransız devrimiyle başlayan milliyetçilik, paralı askerlerin yerine ulusal orduların önemini arttırmıştır.

İlk olarak Almanlar 19. yüzyılda paralı askere dayanan ordu modeli uygulamasını terk ederek ulusal ordu modeline geçiş yapmışlardır. Bu uygulama hızlı bir şekilde diğer devletler tarafından da benimsenerek yaygınlık kazanmıştır (Janaby, 2016:7; Owens, 2010:15-32). Bu modelin yaygınlaşmasıyla paralı askerlerin önemini kaybetmesine ve gittikçe onlar aleyhine uluslararası normların oluşmasını sağlamıştır. Fakat 1960’lı yıllarda Afrika’da paralı askerler tekrar yaygınlaşmaya başlamıştır. Dekolonizasyon sonrası Afrika’da ulusal orduların yeni ve zayıf olması paralı askerlerin tekrar yaygınlaşmasını sağlamıştır (Percy, 2007:1-26). Paralı askerlerin tekrar ortaya çıkması onları popüler kültürün de bir parçası haline getirmiştir. 1978 yapımı “*The Wild Geese*” ve 1980 yapımı olan “*Dogs of War*” sinema filmleri bu kültürü beslemiştir. Bununla beraber 1970’ler ve 1980’lerde paralı askerler; Togo, Gine, Komor Adaları, Benim, Ekvador Ginesi ve Seyşel Adaları’nda darbe girişimde bulunmuşlardır (Adams, 2002:55). Bu durum paralı askerlerin egemen devlet için bir tehdit unsuru olarak görülmesini sağlamış ve uluslararası hukuk nezdinde bu yapıların yasaklamak için girişimleri hızlandırmıştır.

Bilindiği üzere Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması, halkların kendi kaderini tayin etme (1. madde) ve devletlerin egemen eşitliği (2. madde) ilkelerini esas alan bir kurumdur (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2010). Paralı askerlerin varlığı öncelikle BM’nin bu ilkelerine aykırılık oluşturmaktadır. Çünkü BM meşru güç kullanma hakkını sadece devletlere tanımış, devlet dışı güç kullanmayı ise kati suretle yasaklamıştır. Devlet dışı güç kullanan paralı askerler, genellikle rakip devletlere yönelik sabotaj operasyonları, suikastlar ve isyanlar gibi kirli işler için kullanılmıştır. Paralı askerlerin bu tür işlere karışması özellikle Afrika’da halklarının sömürgeleştirilmesinde, kendi kaderini tayin etme ve siyasi bağımsızlığının önünde büyük bir engel oluşturmuştur (Musah ve Fayemi, 2000:17-18). Bundan dolayı BM paralı askerlerin sebep olduğu sorunları gündemine almıştır.

1961 yılında paralı askerlerden oluşan Katanga Eyaleti’nin Kongo’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesiyle paralı askerlerle ilgili konu ilk defa BM gündemine girmiştir. 1968 yılında BM Genel Kurulu egemen bir devlete karşı paralı asker kullanmayı bir suç eylemi olduğunu ve paralı askerlerin de suçlu olarak niteleyen bir karar almıştır. Bu kararı 1977 yılında BM Güvenlik Konseyi, üye devletlerin hükümetlerini devirmeye yönelik paralı askerlerin kullanılmasını kınayan ve oybirliği ile alınan bir karar izlemiştir (The Security Council, 1977:S/RES/405). BM’nin tavsiye kararlarından sonra daha kapsamlı uluslararası sözleşmelerle paralı askerlerin neden olduğu sorunlar ele alınmaya başlanmıştır. Bunun üzerine 1949 Cenevre Konvansiyonu’na 1977’de yapıla ek protokol ile Afrika Birliği’nin 1977’de paralı askerlerin faaliyetlerini yasaklamaya yönelik sözleşmesi ve BM’nin 1989 yılında yine bu yapıların kullanımına karşı yaptığı sözleşme ile paralı askerlerin faaliyetleri yasaklanmıştır.

Cenevre Konvansiyonu’na 1977 yılında yapılan ek protokolün 47. maddesine göre bir paralı asker, silahlı çatışmada savaşmak için özel olarak yurt içinde ve yurt dışında işe alınan, taraflar arasındaki düşmanlıklarda doğrudan yer alan kişidir. Bir paralı askerinin temel amacı maddi kazanç sağlamaktır ve bu kazanç, benzer görevlerde olan ulusal ordudaki askerlerin aldığından daha fazladır. Ayrıca paralı askerler, çatışmanın tarafı olan devletlerin topraklarında ikamet etmeyen, vatandaşı olmayan ve çatışmaya taraf olmayan devletler tarafından, askeri kuvvetlerinin bir üyesi olarak gönderilmeyen kişilerden oluşurlar (Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions, 1977:47). “*Afrika’da Paralı Askerlerin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme*”de bu hükümler aynen kabul edilmekle beraber sadece taraf askerlerin aldığı ücretten daha fazla maddi kazanç elde etmek ifadesi yer almamaktadır (Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa, 1977). Paralı askerlerle ilgili bu kapsamlı tanımlama onların çatışmalara katılmasını yasaklayan çok taraflı BM Paralı Asker Sözleşmesi için referans oluşturmuştur.

BM tarafından 1989 yılında kabul edilen, “*Paralı Askerlerin İstihdamı, Kullanımı, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme*” uyarınca bir devleti devirmek veya bir devletin içinde meydana gelen çatışmalara müdahil olmak için silahlı faaliyetleri finanse etmek yasaklamıştır (United Nations, 1989). Cenevre Konvansiyonu’nun ek 47. maddesi savaş alanlarında paralı askerleri muharip ve savaş esiri statülerinden mahrum bırakmaktadır (Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions, 1977:47). Ek protokolün 47. maddesi kabul edilmeden önce paralı askerler 1907 Lahey Konvansiyonu’nun (V) 17. maddesine göre yasal savaşçılar olarak görülüyordu (Hague Convention (V) 1907:17). Cenevre Konvansiyonu’nun (III) 4. maddesi de onlara esir statüsü vermekteydi (Geneva Convention(III), 1949:4). Fakat ek 47. madde ile yasaklanan paralı

askerlerin yerini hızlı bir şekilde özel askerî şirketler almıştır. Uluslararası hukukta yasadışı kabul edilip yasaklanan paralı askerlerin yerini alan özel askerî şirketler, çoğu kişi tarafından modern paralı askerler olarak görülmektedir (Janaby, 2016:15-16). Bununla beraber özel askerî şirketlerin daha yeni olması ve onlarla ilgili gerekli yasal statülerinin olmaması yaygınlaşmalarını sağlamıştır.

3. YENİ KURUMSAL SAVAŞÇILAR: ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER

1960'lardan sonra Batı yanlısı küçük devletlerin ulusal orduları için askerî eğitim ihtiyacı, özel askeri şirketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buna öncülük eden özellikle askerî eğitim konusunda uzmanlaşmış İngiliz ve Avrupalı emekli askerler olmuştur (Cullen, 2008:240). 1965 yılında İngiliz Özel Hava Servisi'nin (SAS) kurucusu olan David Stirling, ilk özel askerî şirket olan "*Watchguard International*" şirketini kurmuştur (Top War, 2020). İngiltere'den sonra 1980'lerde Amerika'da savaş taktik kursları veren küçük şirketler çoğalmaya başlamıştır. Bu şirketlerden biri olan Close Quarters Defense (CQD) ABD Deniz Kuvvetleri'nin özel birliği olan SEAL için atış eğitim sözleşmesini imzalamıştır (Dieter CQD, 2023). Bu tarihten sonra Stirling'in modelini takip eden düzinelere İngiliz ve Amerikan firmaları Ortadoğu, Afrika ve Güney Amerika'da çatışmalarda yer almışlardır. Amerika'daki özel askerî şirketler hizmetlerini orduya satarken, İngiliz şirketleri ise daha çok diğer ülkelere hizmetlerini pazarlamışlardır. Bununla beraber özel askerî şirketler, 1960'ların Afrika'sında Kongo gibi ülkelerde kısa süreli başarılar sağlamış olsa da çatışmalara etkileri asgari düzeydeydi (Singer, 2008:43). Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu güvenlik sisteminin etkilerinden dolayı ön plana çıkmaları mümkün olmamıştır. Fakat Soğuk Savaş sonrasında yaşanan güvenlik sorunları, özel askerî şirketlerin başını çektiği özel askerî endüstrinin gelişmesini sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD - Sovyet Birliği (SSCB) arasındaki ideolojik farklılık kısa sürede güvenlik eksenli iki rakip arasında silahlanma yarışına neden olmuştur. Bu dönemde ABD ve SSCB arasında direk olmasa da dünyanın birçok bölgesinde sıcak çatışmalar yaşanmıştır. Bununla birlikte aşırı silahlanma yarışı Komünist Blok'un çökmesine sebep olunca rakip ideoloji bu savaştan galip olarak çıkmış ve kendi liberal değerlerini dünyaya yaymıştır. Liberal değerler bir taraftan ulus devletlerin önemli dayanağı olan milliyetçiliği zayıflatırken, diğer taraftan bencil ve çıkarları peşinde koşan ekonomik bireyi yerleştirmiştir. Bu durum milliyetçi duygulardan arınmış, maddi çıkarlarını düşünen paralı askerleri, tekrar bir iş kolu olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat yeni nesil paralı askerler, dönemin ruhuna göre evrilerek bireysel savaşçılardan kurumsal (özel askeri şirketler) savaşçılara dönüşmüşlerdir. Diğer tarafta yaşanan bu değişime uluslararası hukukun hızlı bir cevap verememiş olması da onların hukukun henüz belirlenmemiş bir gri bölgesinde yer almasını sağlamıştır. Böylece bu kurumsal savaşçıların karıştığı insan hakları ihlallerinden dolayı herhangi bir cezai yaptırıma uğramaması, sayılarının artmasına ve daha çok insan hakları ihlallerinin yaşanmasına neden olmuştur.

Özel askeri şirketler ulusal ordulara entegre olmadıkları için belli kurallara tabi değillerdir. Bu durum çalışanlarının da profesyonel askerlerin tabi olduğu askeri müktesebatın dışında olmasını sağlamaktadır. Böylece özel askeri şirketler ve çalışanlarının devlet kontrolü dışında olması eylemlerinden dolayı bir yaptırıma tabi olmasını engellemektedir. Çünkü devlet kontrolü altında olan askeri personel belli etik kurallara tabidir. Oysa bir özel askeri şirket çalışanı, devletten çok parasını ödeyen şirkete ve doğal olarak maddi bir çıkara bağlıdır. Maddi kazanç ön planda olduğu için etik kuralların bir önemi olmamaktadır. Ordu kurallarına tabi askeri personellerin bir devletten başka bir devletin askeri personeliğine geçişi pek raslanılan bir durum değildir. Fakat özel askeri şirketlerin çalışanları farklı birçok şirkette çalıştığı bilinmektedir. Örneğin 2004'te Felluce'de öldürülen dört Blackwater özel askeri şirketinin çalışanlarından biri olan kırk sekiz yaşındaki Wes Batalona, daha önce başka özel askeri şirketlerde çalıştığı bilinmektedir. Batalona, Blackwater'dan önce DynCorp International ve Military Professionals Resources, Inc. (MPRI) gibi özel askeri şirketlerde çalışmıştır (Prince, 2013:110-111). Burada as olan ulusal ordu üyeleri ile ordu üyesi olmayan bireyler arasındaki farktır. Ordu üyesi olan kişilerin eylemleri devleti bağlarken, ordu üyesi olmayan kişilerin eylemleri ise devleti bir yükümlülük altına alamaz.

Savaş kanunlarının resmileşmesine yönelik ilk girişim olan 1907 Lahey Konvansiyonu'nda uluslararası toplum, uluslararası alanda bireylerin davranışlarını hükümetlerin eylemlerinden ayırmıştır (Jenkins, 2009). Bu durumda devletler kendi vatandaşlarının özel askeri şirketlerin bir üyesi olmasından sorumlu değildir. Bir kişi eğer devletin resmi bir görevinde değilse herhangi bir uluslararası eyleminden, vatandaşı olduğu devlet sorumlu tutulmamaktadır. Örneğin, 7 Şubat 2018 yılında Suriye'nin Deyr ez Zor vilayetinde ABD tarafından yapılan hava saldırısında, bazı Rus vatandaşları ölmüştür. Sayıları konusunda bazı çelişkiler olsa da Rusya Dışişleri sözcüsü Maria Zakharova Rus askeri olmayan beş Rus vatandaşının bu saldırıda ölmüş olabileceğini

açıklamıştır (BBC News Türkçe, 2018). Bu saldırıda öldürülen Rus vatandaşlarıyla ilgili ortaya atılan iddialar; bunların Rus özel askeri şirketi olan “Wagner Group”a ait paralı askerler olduğudur. Peki, Rusya’nın resmî açıklamasının anlamı nedir? Bu açıklamanın anlamı Rus ordusuna ait askerlere saldırı yapmak ile resmî olarak Rus ordusuna dâhil olmayan bir gruba yapılan saldırıyı açıkça ayırır. Çünkü bir devletin askerine yapılan bir saldırı o devlete yapılan bir saldırı olarak algılanırken, bireysel olarak kendi isteğiyle bir taraf için ya da parasal çıkar için savaşa katılan bir devletin vatandaşına yapılan saldırı o devlete yapılan bir saldırı olarak algılanmaz. Ama her ne kadar devletler resmî olarak bu tür askeri birliklerle bir bağlantısının olmadığını iddia etseler de genel kanı devletlerin uluslararası hukuktan kaçmak için bu birliklere başvurduğudur.

BM’nin 1989 yılında kabul edilen, Paralı Askerlerin İstihdamı, Kullanımı, Finansmanı ve Eğitimine Karşı Uluslararası Sözleşme ile devletiçi çatışmalara müdahil olmak yasaklanmıştır (United Nations, 1989; Barrie, 2005). Bu sözleşme ile devletlerin ulusal çıkarları ile uluslararası hukuk arasındaki sıkışıklıktan dolayı özel askeri şirketlerin kullanımı, çıkarlarını koruyan devletler için işlevsel bir mekanizma sunmaktadır. Çünkü çoğu devlet bir taraftan uluslararası toplum önünde suçlanmaktan çekinirken, diğer taraftan ise çıkarlarını korumaya devam etmeyi sürdürmektedir. Bu durum daha önce özel askeri şirketlerde çalışmış askerler tarafından da doğrulanmaktadır.

ABD’de daha önce özel askeri şirketlerde çalışmış eski bir asker, bu tür şirketlerin ne amaçla kullanıldığını şöyle açıklamıştır: “Biz Amerika Birleşik Devletleri’nde G4S, DynCorp, UnityResources Group, Triple Canopy ve Aegis Defence Services gibi firmalarda çalışan yüzlerce kişiyiz. Devletin resmi ordusu ve istihbarat örgütünün yapmak istemediği ya da yapamadığı tehlikeli ve kirli işleri yapmak için bizi işe alıyorlar”(Chase ve Pezzullo, 2016:8-14). Diğer taraftan bu tür şirketleri soğuk savaş döneminde CIA tarafından kurulan; Air America, Civil Air Transport, Intermountain, Air Asia ve Southern Air Transport gibi paravan şirketlerle karıştırmamak lazım (Singer, 2008: 48). Çünkü bu paravan şirketler, özel askeri şirketlerin aksine ekonomik çıkarlardan çok siyasi amaçlar için kurulmuşlardı. Bundan dolayı özel askeri şirketler ile devlet destekli paravan şirketler aynı kategoride değerlendirilemezler. Diğer tarafta özel askeri şirketler de kendi içinde bir sınıflandırma sorunu yaşamaktadırlar.

Dünyanın birçok çatışma bölgesinde yer alan bu şirketlerin kullanım amaçları hemen hemen aynıdır. Diğer taraftan bu şirketler sadece askeri harekât için kullanılmamaktadır. Farklı birçok alanda faaliyet göstermektedirler. Askeri çatışmalara katılmanın yanında şahıslar için özel koruma, askeri kışlaların, petrol sahalarının ve konvoyların güvenliğini sağlama gibi temel savunma hizmetleri de verirler (Keser, 2020). Peter Singer’e göre bu askeri şirketleri faaliyetlerine göre “pasif” ve “aktif” olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür (Singer, 2008:89). Buna göre EO, Blackwater ve Wagner Group gibi aktif muharebe operasyonlarına katılan şirketler aktif, saha savunması ve danışmanlık eğitimi veren MPRI ile danışmanlık ve lojistik hizmeti veren SADAT gibi askeri şirketler pasif grupta yer alır. Fakat bu sınıflandırma tamamen bilimsel bir sınıflandırma değildir. Çünkü bu şirketlerin çoğu hem aktif olarak belirtilen muharebe, hem de pasif olarak belirtilen danışmanlık, lojistik ve ikmal gibi hizmetleri yerine getirmektedirler. Bundan dolayı değerlendirme yapılırken özel askeri şirketleri pasif veya aktif olarak sınıflandırmak yerine yaptıkları sözleşme çerçevesinde dikkate almak gerekmektedir.

31 Mart 2004’te Irak’ta Felluce’de pusuya düşürülüp öldürülen dört Blackwater personeli, “Regency Hotel and Hospital Company” adında bir Kuveyt merkezli yemek şirketinin araçlarını koruma görevindeydiler (Scahill, 2006). Bosna’da MPRI, askeri eğitim ve danışmanlık, Afganistan’da DynCorp Hamid Karzai için yakın koruma hizmeti vermekteydi. Irak’ta ise Koalisyon Geçici Konseyi (KGO) başkanı Paul Bremer’in yakın koruma görevinden Blackwater sorumluydu. Ayrıca Irak’taki faaliyetleri için General Electric gibi özel şirketler de çalışanlarını korumak için özel askeri şirketlerle sözleşmeler yapmıştır (Barrie, 2005). Çünkü Irak’ın 2003 Amerikan müdahalesinden sonrası devlet otoritesinin yok olması güvensiz bir ortam yaratmış, buda özel askeri şirketlerin faaliyetleri için uygun ortam yaratmıştır.

KGO tarafından işe alınan bu güçlerden bazıları Irak polis gücünü ve ordusunu eğitirken, bazıları da hükümet binalarını ve petrol sahalarını koruyan görevler üstlenmişlerdir (Avant, 2005:1-2). Vinnell Corporation 48 milyon dolar karşılığında bir yıllık askerî eğitim ihalesi alırken, polis gücünü eğitmek için 50 milyon dolar karşılığında DynCorp bir yıllık sözleşme imzalamıştır. Erinys Iraq ise petrol sahalarını koruyan muhafız gücünü eğitmesi için bir yıllık 40 milyon dolarlık anlaşma imzalamıştır (Spearin, 2008:225-226). Bu üç şirkette bir yıllık kontratları dolduktan sonra da sözleşmelerini uzatarak Irak güvenlik sektöründe faaliyet göstermeye devam etmişlerdir. Bu şirketlerin kriz zamanlarında hızlı ve etkin kullanımı bakımından yararlı olduğunu savunan akademisyenler, aynı zamanda devlet otoritesinin tekrar tesis edilmesinde önemli rol oynadıklarını savunmaktadırlar. Gerçekten günümüzde devletlerin iç kamuoyunun savaş konusunda isteksiz olması ve

devletlerin bağlı olduğu kuruluşların hantal ve karar almanın zor olması, özel askeri şirketlerin bu tür sınırlamalara bağlı olmaması onların kullanımını yaygınlaştıran nedenlerin başında gelmektedir.

4. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERİN KULLANIM AMAÇLARI

Uluslararası hukukun yeterli bir sınırlama koymaması, bölgesel çatışmalardaki artış, savaş ekonomisinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bundan dolayı savaşın yıktığı alanlar mutlak yasalar yerine ekonomi tarafından yönetilen bir endüstriye bırakılmaktadır (Barrie, 2005). Bu endüstri içinde özel askeri firmalar başat rol oynamaktadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle zorunlu asker bulundurma maliyetini azaltmak için devletler asker sayılarını aşamalı bir şekilde azaltmıştır. İki rakip ideolojinin liderleri olan ABD ve Rusya 1987 ile 1996 yılları arasında yaklaşık olarak altı milyon asker azaltmıştır (Maciag, 2019). Bu aynı zamanda altı milyon askerin işsiz kalması anlamına da gelmektedir. Diğer devletlerde de bu durumun geçerli olduğunu düşünürsek sayı en az bunun iki katına çıktığını tahmin etmek zor değildir. Ama asker sayılarının azaltılmasıyla ters orantılı bir şekilde çatışmalar artmıştır. Örneğin Soğuk Savaş dönemi boyunca çatışma bölgelerinde görevlendirilmek üzere 13 Birleşmiş Milletler Barış Gücü oluşturulmuşken, 2023 yılı itibariyle bu sayı 71'e ulaşmıştır (United Nations Peacekeeping, 2023).

Yukarıdaki veriler bir pazarın oluşması için yeterli olanakların oluştuğunu göstermektedir. Bu olanakların oluşması üç ayrı durumun gerçekleşmesiyle mümkün olmaktadır. Bunlardan ilki işsiz profesyonel askerlerin, ikincisi bu işsizler ordusunun çalışabileceği çatışma bölgeleri ve savaş alanlarının, üçüncüsü ise bu çatışma bölgeleri ile bu işsizler ordusunu buluşturacak mekanizmanın var olmasıdır. Bu mekanizma özel askeri şirketleri tarafından sağlanarak profesyonel işsiz askerler ile onların hizmetlerine ihtiyaç duyan devletleri bir araya getirmektedir. Böylece herhangi bir işsiz askerin dünyanın birçok yerinde iş bulma şansı mümkün hale gelmektedir.. Örneğin sadece Ukraynalı askerlerin Abhazya, Cezayir, Angola, Bosna, Çeçenya, Hırvatistan, Dinyester, Gine, Kosova, Liberya, Dağlık Karabağ, Sierra Leone, Tacikistan ve Zaire gibi devletlerde çalıştıkları bilinmektedir. Ayrıca bu savaşların çoğunda her iki taraf için de hizmet etmişlerdir (Singer, 2008:44). Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sadece birkaç ay sonra Irak'ta yaklaşık olarak 20.000 personele sahip çoğu ABD ve İngiltere menşeli 25'ten fazla özel askeri şirket faaliyet gösteriyordu (Makki, 2004).

Günümüzde savaşı kiralyayanlar adına yürüten yüzlerce özel askeri şirket ve bu şirketlerin sahip olduğu milyona aşkın personeli vardır. Bu haliyle özel askeri şirketler, dev bir savaş endüstrisine dönüşmüşlerdir. Özel askeri şirketlerdeki bu denli artışın genel olarak dört önemli nedeni vardır. Bunlar (Maciag, 2019);

1. Sürekli askeri gücün soğuk savaş sonrası azaltılması,
2. Yetersiz eğitilmiş ve donanımlı ordular,
3. Resmi askeri kayıplara yönelik olumsuz kamuoyu,
4. Yüksek derecede yeterlilik ve savaş deneyimi.

Bunlara ek olarak devletler uluslararası toplum önünde suçlanmaktan kurtulmak için uluslararası hukuku baypas ederek bu şirketlere başvurmuşlardır. Günümüzde artan maliyetler ve insani kayıplar, devletleri çok taraflı iç savaşlara müdahale konusunda olumsuz davranmaya itmektedir. Dünya çapında düşük yoğunluklu çatışmaların artması, çok taraflı barışı koruma kaynaklarının artmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı ek müdahale kaynaklarının bir zorunluluk haline geldiği savunulmaktadır. Ayrıca egemen devletlerin otoritelerinin devamlılığı için her türlü çabasının meşru olarak görülmesi gerektiği savunulmaktadır. Bundan dolayı özel askeri şirketlerin kullanılmasını savunanlar, çok taraflı barışı korumayı maliyetli, zayıf, yetersiz ve yavaş olmakla etkisiz olduğunu ileri sürmektedirler. Çünkü müdahale eden güçler, genel olarak tarafsızlık ilkelerine ve savaşan grupların rızasına dayandırılan bürokratik engelleri ileri sürerler. Bundan dolayı askeri şirketler, Soğuk Savaş sonrası süper güç korumasından yoksun bırakılan zayıf ve kaynak yetersizi devletlerde barışın korunmasında en etkili mekanizma olarak görülmektedirler (Musah ve Fayemi, 2000:1-2).

Soğuk Savaş döneminde herhangi bir çatışma durumunda bu çatışmalara müdahil olma sadece çatışma bölgesindeki ülkelerin inisiyatifinde olmayan bir durumdu. Genel olarak dâhil olunan bloğun lideri konumundaki devletin kararı belirleyiciydi. Blok lideri devletlerin güvenliğinden sorumluydu. Truman, Eisenhower ve Carter Doktrinleri blok üyelerinin güvenliğine yönelik adımlardı. Komünist tehdidin meşru sebep olmaktan çıktığı Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler bölgesel, etnik ve dini çatışmalarla karşı karşıya kaldılar. Bu yeni güvenlik tehditlerine karşılık devletler, askeri alanda dış kaynağa yönelmek zorunda kaldılar. Bu aslında neo liberal anlayışın bir dayatmasıydı. Örneğin ABD gibi güçlü ülkeler özel askeri şirketleri kullanması bütçe rasyonalizmi çerçevesinde ve çatışma riskini paylaşma çerçevesinde değerlendirilmektedir

(Makki, 2004). Böylece ABD gibi güçlü devletler, daha az maliyetle bir ordu oluşturma ve olası kayıplar yüzünden kamuoyu baskısından kurtulmanın etkili bir yolu olarak özel askeri şirketlere başvurmuştur. Diğer taraftan nispeten daha zayıf olan ülkeler, maliyetten çok yetişmiş ve savaş deneyimi olan profesyonel askerlere duyulan ihtiyaç nedeniyle dış kaynak olarak özel askeri şirketlere yönelmişlerdir. Örneğin, 1996 yılında Zaire devleti bu yönde bir adım atmıştır.

1996 yılında Mobutu rejimi Zaire’de giderek artan bir isyana karşı, paralı askerlere başvurmuştur. İlk olarak Sierra Leone ve Angola iç savaşlarında deneyimli olan “*Executive Outcomes*” (EO) adlı özel askeri şirketini işe almak istemiştir. Ama şirketin talep ettiği fiyat fazla bulunduğu için anlaşma sağlanamamıştır. Daha sonra Mobutu farklı birkaç gruptan oluşan bir ekip kurmuştur (Singer, 2008:44). “*Beyaz Lejyon*” olarak tanınan bu ekip dört farklı gruptan oluşmaktaydı. Birinci grup, Christian Tavernier adında eski bir Belçikalı albay tarafından yönetilen çoğunluğu Fransız radikallerden oluşan yaklaşık olarak 20-30 kişiden oluşan batı Avrupa grubu. İkincisi, Albay Dominic Yugo adıyla bilinen 80-100 kişi civarında olan eski Bosnalı Sırp askerlerin oluşturduğu bir gruptu. Üçüncüsü, sayıları tam olarak bilinmeyen dört Rus yapımı saldırı helikopterini kullanan Ukraynalı pilotlardan oluşmaktaydı. Dördüncüsü ise Güney Afrika Pretorya merkezli “*Stabilco*” adında bir şirket aracılığıyla işe alınan Güney Afrikalı güvenlik danışmanları ve pilotlardan oluşan gruptu (Pech, 2000:134). Zaire uzman eğitilmiş askerlere duyulan ihtiyaç dış kaynak olarak paralı askerlere ve özel askeri şirketlere başvurmasına neden olmuştur. Benzer durum Sierra Leone’de vuku bulmuştur.

1995 yılında Sierra Leone’deki kaos, sürekli bir güvensizlik ortamı yaratmıştı. Sivil ve asker ayırt edilmesinin zor olduğu yol kesmeler, pusu ve katliamlar olağan hale gelmişti. Bir taraftan askerlerin bazıları isyancılara katılırken, diğer tarafta ekonomiyi besleyen elmas madenleri isyancıların eline geçmişti. İsyancılar başkent Freetown’un 20 kilometre yakınına yaklaşınca yabancı elçilikler olası bir katliam korkusuyla ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır. Ama üzerlerinde herhangi bir ülkenin amblemleri olmayan iyi örgütlenmiş bir askeri kuvvet, var olan bu kötü durumu tersine çevirmişti. İsyancılar başkentten uzaklaştırılmış ve karargâhları topçu ve helikopter saldırılarıyla yok edilmişti. Devletin gelir kaynağı olan elmas madenleri tekrar ele geçirilmiş ve tehdidin ortadan kaldırılmasıyla 23 yıl aradan sonra ilk defa demokratik seçimler yapılmıştı. Fakat herkes sadece birkaç ay süren bir askeri harekât ile böyle bir başarının sağlanmasında rol oynayan gücün kim olduğu merak ediliyordu. Çok geçmeden bu gizemli askeri harekâtı yapan EO adında Güney Afrika merkezli bir özel askeri şirket olduğu ortaya çıkmıştır (Singer, 2008:1-3).

Bu şirket 1989’da Güney Afrika savunma kuvvetleri gazileri tarafından kurulmuş ve 1993 yılında İngiltere’de tescil edilmişti. EO özel askeri şirketlerin etkin bir şekilde kullanımına örnek olan, dünyanın en kurumsal özel askeri şirketi olarak kabul edilmektedir (Global Security, 2023). Apartheid rejimi sonrası Güney Afrika hükümeti bu şirketin ticari girişimlerini kısıtlamaya çalışması sonucunda şirket, 1999 yılında faaliyetlerini durdurmuştur. 2021 yılında Afrika’daki birkaç hükümetin bu şirketin tekrar faaliyet göstermesi için çağrıda bulunması sonucunda tekrar faaliyete geçmiştir. Şirket ABD merkezli özel sektöre ait Studebaker Savunma Grubu ve Güney Afrika merkezli Afrika Savunma Grubu ile stratejik ittifaklara sahiptir. Bu ittifaklar şirkete Afrika’da bulunmayan teknolojiye ve kaynaklara erişim imkânı sağlamaktadır (Executive Outcomes, 2023). EO, Afrika çatışmalarında deneyimli, özel askeri şirketlerin en kurumsal olanı kabul edilmektedir. Diğer tarafta Afrika’da sürekli savaş durumunun var olmasından bu şirket sorumlu tutulmaktadır. Aslında bütün özel askeri şirketler için benzer endişeler duyulmaktadır.

5. ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLERLE İLGİLİ SORUNLAR

EO gibi özel askeri şirketler, Afrika kıtasında belli başlı başarılar elde etmiştir. Hem Zaire’de hem de Sierra Leone’de askeri yetersizlik özel askeri şirketlerin kullanımı için etkin bir mekanizma olarak devlet otoritesinin tekrar tesis edilmesinde yararlı olduğu söylenebilir. Ama kısa vadeli bir başarı sağlanmış gibi görünse de uzun vadede bunun sürdürülmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü savaş endüstrisi ile savaşı yapanlar arasındaki ekonomik çıkar bu döngünün devamlılığını sağlıyor. Örneğin Afrika’da devlet ve devlet dışı aktörler, uluslararası ilişkiler için büyük etkileri olan, yapay olarak uzatılmış bir vekâlet savaşlarına sahne olmaktadır. Şirketlerin kar güdüsü ile rejimlerin meşruiyet krizi savaşla birleşmesi, muhtemelen dünya çapında silahlı çatışmayı artıracak yeni bir tür savaş (sözleşmeli savaş) ortaya çıkaracaktır (McFate, 2014:2). Ayrıca çağdaş paralı askerler olan özel askeri şirketler, silah üreticileri, maden sömürücüleri ve otoriter Afrika rejimleri ile savaş ağalarından oluşan konsorsiyumlar, Afrika’nın militarize olmasını sağlamaktadır. Afrika kıtası demokrasisi için ölümcül bir tehlike oluşturan bu konsorsiyum uluslararası ticari çıkarlar ile bağlantılı olması Afrika demokrasisi ve kalkınması için tehlike arz etmektedir (Avant, 2005:4-5). Sadece Afrika kıtası için değil,

diğer bölgelerde de bu endişe verici durum yaşanmaktadır. Irak savaşı bu endişeleri haklılığını ortaya çıkarmıştır.

Irak müdahalesi özel askeri şirketlerin zirve noktası olarak kabul edilmektedir. Gerek özel askeri şirket sayıları gerekse karıştıkları skandallar bakımından önemli bir vaka olmaktadır. Irak Müdahalesinden sonra oluşturulan KGO, ülkede faaliyet gösteren yabancı askerlerin eylemlerinden dolayı cezai soruşturmadan muaf tutan 17. kararı, özel askeri şirketleri neredeyse dokunulmaz yapmıştır. Bu yasal koruma Irak petrol gelirleri dâhil hırsızlık, yolsuzluk ve zimmete para geçirme suçlarını işleyen DynCorp ve Halliburton gibi şirketlerin yargılanmasını önlemiştir (Welch, 2009:361). Daha da kötüsü sivillere ateş açıp ölümüne neden olan insan hakları ihlalleri ve işkence gibi suçlara karışan şirketlerin bu yasal dokunulmazlık ile korunmasıdır. Bu şirketlerden biri Blackwater olarak bilinen ve Paul Bremen'i korumak dâhil Irak'ta birçok güvenlik ihalesi alan ABD merkezli şirkettir.

Blackwater, ABD Deniz Kuvvetleri seçkin birimi olan SEAL'ın eski bir üyesi olan Erick Prince tarafından kurulmuş ve 11 Eylül sonrası bu alanda en hızlı büyüyen şirket olmuştur. 2006 yılında sadece Irak'ta bin personeli bulunmaktaydı (Jenkins, 2009:177). Fakat şirketi farklı kılan, karıştığı insan hakları ihlalleridir. 2007 yılında Bağdat'ta Nisour Meydanı'nda 17 sivilin ölümüyle sonuçlanan bir katliam, bu şirket tarafından gerçekleştirilmiştir. Olayın dünyada ses getirmesi sonucu kongre soruşturma açmış ve açılan davada dört Blackwater personeli mahkûm edilmiştir (Cole, 2020). Cezaları daha sonra Başkan Trump tarafından affedilerek serbest bırakılmışlardır (Hayri, 2020). Şirket, isminin kötü bir şöhrete sahip olmasından dolayı, Blackwater, 2009 yılında ismini "Xe Services", 2011 yılında ise "Academi" olarak değiştirmiştir.

2014'te Akademi ABD merkezli Triple Canopy ile birleşerek askerî ve güvenlik sektöründe faaliyet gösteren birçok şirketi bünyesinde bulunduran Constellis Group'a dâhil olmuştur. Triple Canopy, 2003 yılında eski ABD Özel Kuvvetleri'nden Tom Katis ve Matt Mann tarafından devletler için terörle mücadele konusunda eğitim vermek amacıyla 2003'te kurulmuştur. 2004'te ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Erbil güvenlik ihalesini kazanmış ve 2005'te İsrail, Basra, Tallil ve Haiti gibi yerlerde de benzer sözleşmeler yapmıştır. Ayrıca bu dönemde yüksek riskli ABD elçiliklerini koruma ihalesini de kazanmıştır. 2009'da Bağdat ABD büyükelçiliği için mobil koruma sağlama görevini yerine getirmiştir (Constellis, 2023). Yani kısacası Blackwater, isim değiştirerek Irak güvenlik sektöründe faaliyet göstermeye devam etmiştir. Blackwater Irak'ta sivil ölümlerine ve insan hakları ihlallerine karışan tek özel askeri şirket değildi. Özellikle Ebu Gureyb Hapishanesi'nde yaşanan işkence olaylarına da özel askeri şirketler karışmıştır.

Irak işgalinin belki de dünyada en çok gündem olan meselesi Ebu Gureyb Hapishanesi'nde mahkûmlara uygulanan işkence görüntülerinin basına sızmasıyla ortaya çıkan skandaldır (Hersh, 2004). Bu skandala karışanlardan bazıları CACI International ve Titan adında iki özel askerî şirketine ait çalışanlardı (Manoilo ve Zaytsev, 2020:52; Singer, 2004:6). ABD Virginia merkezli CACI International ile merkezî California San Diego'da bulunan Titan Corporation Ebu Gureyb Hapishanesi'ne tercüman ve sorgulama hizmeti vermekteydiler. CACI'nin görev tanımları içinde tutukluların taranması ve sorgulanması dâhil personelden bilgi alma ve istihbarat raporu yazma gibi kritik görev alanları vardı (Kinsey, 2006:101). Ebu Gureyb Hapishanesi'nde görevli çevirmenlerin hepsi Titan firmasına ve sorgulayıcıların %50'si CACI firmasına aitti. Kanıtlanmış olan suistimallerden %36'sına bu şirketlerin karıştığı tespit edilmiş ve özellikle suistimallerden sorumlu altı özel askerî şirket çalışanı suçlanmıştır (Singer, 2004:13). Ayrıca suistimallere karışan CACI firmasının sorgulayıcılarının yaklaşık %35'nin sorgulama yapabilmesi için gerekli askerî eğitimden yoksun oldukları ortaya çıkmıştır (Welch, 2009:359). Fakat suçlanan özel askerî şirket elemanlarından hiçbirisi herhangi bir ceza almamıştır.

CACI gibi ABD Virginia merkezli olan DynCorp International özel askeri şirketi, 1995 yılında NATO müdahalesinden sonra Bosna polisini eğitime ihalesini almıştır. 2001 yılında şirket çalışanları, 12 yaşındaki kızların alım satımıyla suçlandığı seks köleliği skandalına karışmışlardır (Traynor, 2003). İnsan hakları izleme komitesinin raporlarıyla olayın ortaya çıkmasıyla Ocak 2002 yılında şirket, olaya karışan personellerinin sözleşmelerini feshettiğini duyurmuştur (Human Rights Watch, 2023). Olayı ortaya çıkaran BM polis gücünde görevli Amerikalı polis, Kathryn Bolkovac'ın işine son verilmiştir. Olaydan Bosna'daki BM misyonunun başkanı Jacques Klein gibi üst düzey yetkililerin de haberi olmasına rağmen olay hasıraltı edilmiştir (Deutsche Welle, 2016). 2010 yılında bu olayı konu alan *The Whistleblower* (muhibir) adlı bir film dahi vizyona girmiştir. Tüm bu olaylara rağmen şirket, ABD hükümetiyle Irak ve Afganistan'da çalışmaya devam etmiştir.

Özel askeri şirketlerin insan hakları ihlallerine karışması ve onları sınırlandıracak uluslararası girişimlerin yetersiz olması, gelecekte bu askeri yapıları devletlere rakip bir duruma da getirebilir. Çatışma bölgelerinde egemen devlet ile savaşan özel askeri şirketler gelecekte ortaya çıkabilir. Çünkü büyük devletlerin müdahale

isteksizliği ve uluslararası kuruluşlarda karar almanın zorlaşmasından dolayı özel askeri şirketler bu durumu aşmanın bir yolu olarak daha sık kullanılmasını sağlayacaktır. Örneğin 2008 yılında Sudan'da, Cancavid milislerinden kaçan sivilleri korumak için uluslararası kuruluşların yavaş kalması üzerine Hollywood yıldızı milyarder aktris Mia Farrow, Blackwater ve birkaç insan hakları örgütüne başvurmuştu. Bunun için Darfur'daki soykırımı sona erdirmek için egemen bir devlete karşı sivil bir ordu kurmak istemiştir. Bir müdahale planı hazırlanmış ve bu plana göre Blackwater, soykırımdan kaçan sivilleri korumak için ateş gücüyle desteklenen güvenli bölgeler oluşturacaktı. Mali yönünü Mia Farrow karşılayacaktı ve insan hakları örgütleri de BM barışı koruma misyonu sağlaması için uluslararası toplumu harekete geçiren bir medya kampanyası başlatacaktı (McFate, 2014:2-3). Bu tür bir planın ortaya atılması bile gelecekte bazı sorunların habercisi olmaktadır. Uluslararası barışın korunmasında büyük devletlerin isteksizliği belki de gelecekte özel askeri şirketlerden oluşan devlet gibi hareket eden ordulara ihtiyaç duyulacaktır. Bir başka örnek, Bosna ordusunu oluşturmak ve silahlandırmak için askeri danışmanlık ve eğitim veren MPRI ile Bosnalı askeri yetkili Enes Bekirbasic arasında ulusal çıkar ve şirket çıkarlarının çatıştığı bir durum yaşanmıştır. Bekirbasic, iş adamları (MPRI) yerine, NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi devlet kuruluşlarıyla işbirliğini tercih etmek istediğini söylemiştir (Traynor, 2003). Ama işbirliği yapacağı egemen bir devlet ya da devletlerden oluşan uluslararası örgütlerin olmadığı bir durumda Bosnalı yetkililerin bu askeri şirketlerle çalışması bir zorunluluk olmuştur.

Özel askeri şirketlerin karıştığı olayların çoğalmasından dolayı İsviçre hükümeti ve ICRC (International Committee Of The Red Cross) tarafından başlatılan uluslararası bir sürecin sonunda ABD ve 16 ülke¹ tarafından "Montrö Belgesi" imzalanmıştır. Tam adı "Silahlı Çatışma Sırasında Özel Ordu ve Güvenlik Şirketlerinin Operasyonlarına İlişkin Devletler için İlgili Uluslararası Yasal Yükümlülükler ve İyi Uygulamalar Hakkında Montrö Belgesi"dir. Herhangi bir çatışmada özel askeri şirketlerin bulunması durumunda bu şirketlerin uluslararası insancıl hukuka ve insan hakları hukukuna saygıyı teşvik etmeyi amaçlayan hükümetler arası bir belgedir (International Committee of The Red Cross, 2020).

Montrö Belgesi silahlı çatışmalarda özel askeri şirketlerle sözleşmeler yapan devletlerin belli kurallara uygun hareket etmesini amaçlamaktadır. Bu kurallar; Cenevre insan hakları, insani yardım ve esirlere muamele gibi hakların farkında olması ve buna göre eğitim almalarını sağlamaktır. Buna uygun askeri düzenlemeler yaparak ilgili suistimalleri önlemek, araştırmak ve daha etkili çareler bulmak için idari emirler, askeri disiplin ve yaptırımları devreye sokmak gerektiğini öngörmüştür. Ayrıca Montrö Belgesine göre Cenevre sözleşmelerinin ve diğer suçların işlenmesi durumunda kiralayan ülke veya uluslararası bir mahkeme kovuşturmayı yapmalıdır (Elsea, 2010). Bu belge uluslararası hukuktaki açığı kapatmak için yakın zamanda atılan en önemli adım olmasına rağmen bu haliyle bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu şirketleri kiralayan devletlerin bunları hangi hukuki sınırlamalara tabi tuttuğu devletin inisiyatifindedir. Örneğin ABD, Irak - Afganistan müdahalelerinden sonra koalisyon güçlerinde görev yapan özel askeri şirketleri üç farklı yasal yetki ile sınırlandırmıştır. Birincisi BM Güvenlik Konseyi kararları ve ilgili uluslararası anlaşmalar, ikincisi ABD hukuku ve üçüncüsü ev sahibi ülkenin iç hukukuna tabi olarak görev icra ettiler (Elsea, 2010). Fakat bu hukuksal kısıtlamalar caydırıcı olmadığı karıştıkları skandallardan anlaşılmaktadır.

6. SONUÇ

Özel askeri şirketler, savaşın kendisi kadar eskiye dayanan paralı askerlerin modern temsilcileridir. İster Roma döneminde kullanılan lejyonerler, ister İtalya Şehir Devletleri'nde kullanılan "Condottiere" olarak bilinen uygulama, ister 1960'larda Afrika'da faaliyet gösteren paralı askerler ve ister günümüzde yaygınlaşan özel askeri şirketler hepsi tek bir ihtiyaçtan doğmuştur. O da çatışma bölgelerinde ihtiyaç duyulan devlet otoritesi dışında olan askeri güçtür. Fakat günümüzde askeri güç kullanma yetkisi sadece uluslararası hukuk tarafından egemen olan devlete verilmiş ve devlet dışı güç kullanımı kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bu durum özel askeri güce olan talep karşısında halen uluslararası hukuk tarafından statüleri belirlenmemiş olan özel askeri şirketler tarafından karşılanmaktadır. Fakat özel askeri şirketlerin varlığı ve kullanımı egemen devletlere bir tehdit oluşturmaktadır.

Devletlerin egemenliği çatışma bölgelerinde askeri şirketlerin katılımıyla daha da sınırlanmaktadır. Fakat devletler; maliyet, etkinlik, çatışma tecrübesi, kamuoyu baskısı ve devletlerin çıkarları ile uluslararası hukuk arasındaki sıkışıklıktan çıkmak için özel askeri şirketleri yoğun olarak kullanmaktadırlar. Çünkü mevcut

1 Belgeye taraf olan ülkeler: ABD, Afganistan, Angola, Avustralya, Avusturya, Kanada, Çin, Fransa, Almanya, Irak, Polonya, Sierra Leone, Güney Afrika, İsveç, İsviçre, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Ukrayna. On beş ülke de daha sonra Belgeye desteklerini açıkladılar. Bu ülkeler: Makedonya, Ekvador, Arnavutluk, Hollanda, Bosna-Hersek, Yunanistan, Portekiz, Şili, Uruguay, Lihtenştayn, Katar, Ürdün, İspanya, İtalya, Uganda.

uluslararası sistem, özel askeri şirketlere ihtiyaç duyan çatışmalara bir çözüm üretememektedir. Bu çözümsüzlük özel askeri şirketlerin etkisinin artmasına neden olmaktadır. Özel askeri şirketlerin etkilerinin artması egemen devletin varlığına bir tehdit oluşturmasına rağmen egemen devletler tarafından kullanılmaktadır.

Devlet dışı özel askeri güce her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Bundan dolayı her dönemde ihtiyaç duyulan bu sektörün yasaklanması da bir çözüm getirememektedir. Çünkü her devlet yeterli bir askeri güce sahip değildir. Bu durum yeterli askeri güce sahip olmayan devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için dış kaynak kullanmaya zorlamaktadır. Yüzyıllarca kullanılan paralı asker kullanımı hiçbir dönemde tamamen ortadan kalkmamıştır. Bundan dolayı bu özel askeri yapıları yasaklamak yerine onları belli yasal statüler içinde varlıklarını devam ettirmelerini sağlamak daha sürdürülebilir bir durum yaratabilir. Bunun için yapılacak yasal statülerinde temel insan haklarına aykırı davranışları ile devlet otoritesi dışında güç kullanmalarının yasaklanması ve devlete karşı bir tehdit olarak ortaya çıkmalarını engellemek daha doğru bir yaklaşım olabilir.

KAYNAKÇA

- ADAMS, Thomas K. (2002), "*Private Military Companies: Mercenaries for the 21st Century*", **Small Wars & Insurgencies**, S.13(2), ss.54-67.
- AFRICAN UNION (1977), "*Convention for the Elimination of Mercenarism in Africa*", **African Union**, <https://au.int/en/treaties/convention-elimination-mercenarism-africa> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- AVANT, Deborah D. (2005), **The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security**, Cambridge University Press, Cambridge (UK).
- BARRIE, Bernard O'Meara (2005), "*Private Military Firms and Mercenaries: Potential for Liability Under International Law*", **Tilburg Law Review**, S.12(4), ss.324-347.
- BBC NEWS TÜRKÇE (2018), "*Suriye'de 300 Paralı Rus Askeri Öldü ya da Yaralandı*", **BBC News Media**, 16 Şubat 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43083864> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- BM TÜRKİYE - BİRLEŞMİŞ MİLETLER TÜRKİYE (2010), **Birleşmiş Milletler Antlaşması**, 26 Haziran 2010, <https://turkiye.un.org/tr/33499-birlesmis-miletler-antlasmasi> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- CHASE, Simon ve PEZZULLO, Ralph (2016), **Zero Footprint: The True Story of a Private Military Contractor's Covert Assignments in Syria, Libya, and the World's Most Dangerous Places**, Mulholland Books/Little, Brown and Company Publisher, New York (US).
- COLE, Mathew (2020), "*The FBI is Investigating Erik Prince for Trying to Weaponize Crop Dusters*", **The Intercept**, 20 Şubat 2020, <https://theintercept.com/2020/02/20/erik-prince-fbi-investigation-trump-barr/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- CONSTELLIS (2023), "*History*", **Constellis Corporate Web Page**, <https://www.constellis.com/who-we-are/history/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- CULLEN, Patrick (2008), "*The Transformation of Private Military Training*", **Military Advising and Assistance from Mercenaries to Privatization, 1815–2007** (Ed, Donald Stoker), Routledge Taylor & Francis Group Publisher, London - New York, ss.239-252.
- DEUTSCHE WELLE (2016), "*Bolkovac: UN Tries to Cover up Peacekeeper Sex Abuse Scandal*", **Deutsche Welle** (E-Article), <https://www.dw.com/en/bolkovac-un-tries-to-cover-up-peacekeeper-sex-abuse-scandal/a-19082815> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- DIETER'S CQD (2023), "*Naval Special Warfare Establishing Advanced Capabilities*", **CQD Corporate Web Page**, 22 January 2023, <https://www.cqd.net/naval-special-warfare-1> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- EXECUTIVE OUTCOMES (2023), "*Providing African Solutions to African Problems*", **Executiveoutcomes**, <https://www.executiveoutcomes.com/#> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- GLOBAL SECURITY (2023), "*Executive Outcomes (EO)*", **Global Security**, <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/executive-outcomes.htm> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- GOVERN, Kevin H. ve BALES, Eric C. (2008), "*Taking Shots at Private Military Firms International Law Misses its Mark (Again)*", **Fordham International Law Journal**, S.32(1), ss.55-94.

- HAYRİ, Emine (2022), “*Blackwater ve Wagner Arasında: Dünya Savaşlarını Paralı Askerler mi Yürütüyor?*”, **ŞARKUL AVSAT**, 13 Nisan 2022, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3589851/blackwater-ve-wagner-aras%C4%B1nda-d%C3%BCnya-sava%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1-paral%C4%B1-askerler-mi-y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BCyor> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- HERSH, Seymour M. (2004), “*Torture at Abu Ghraib*”, **The New Yorker**, 30 April 2004, <https://www.newyorker.com/magazine/2004/05/10/torture-at-abu-ghraib> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- HUMAN RIGHTS WATCH (2023), “*XI. Sfor Contractor Involvement*”, **HRV Corporate Web Page**, <https://www.hrw.org/reports/2002/bosnia/Bosnia1102-11.htm> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS (2020), “*The Montreux Document on Private Military and Security Companies*”, **ICRC Corporate Web Page**, <https://www.icrc.org/en/publication/0996-montreux-document-private-military-and-security-companies> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- JANABY, Mohamad Ghazi (2016), **The Legal Regime Applicable to Private Military and Security Company Personnel in Armed Conflicts**, Springer Berlin Heidelberg Publisher, New York (US).
- JENKINS, Peter (2009), “*How to Clear up Blackwater: Bringing Effective Regulation to the Private Military Industry*”, **Temple International and Comparative Law Journal**, S.23(1), ss.177-204.
- ELSEA, Jennifer K. (2010), **Private Security Contractors in Iraq and Afghanistan: Legal Issues**, DIANE Publishing, Collingdale – Pennsylvania (US).
- KESER, Ahmet (2020), “*Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*”, **SETAV (E-Rapor)**, 27 Şubat 2020, <https://www.setav.org/rapor-ozel-askeri-sirketlerin-kuresel-yayilimi-ve-gelecegi/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- KINSEY, Christopher (2006), **Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies**, Routledge Publisher, London - New York.
- MACIĄG, Mateusz (2019), “*Engagement of Executive Outcomes in Sierra Leone – Utility Assessment*”, **Security and Defence Quarterly**, S.27(5), ss.57-71, <https://securityanddefence.pl/112110,0,2.html> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- MAKKI, Sami (2004), “*Privatised Violence*”, **Le Monde Diplomatique**, 1 November 2004, <https://mondediplo.com/2004/11/08iraq> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- MANOİLO, Andrey V. ve Zaytsev, Alexander Y. (2020), “*International Legal Status of Private Military Companies*”, **Herald of the Russian Academy of Sciences**, S.90(1), ss.49-55.
- McFATE, S (2014), **The Modern Mercenary: Private Armies and What They Mean for World Order**, Oxford University Press, Oxford - New York (US).
- MUSAH, Abdel- Fatau ve FAYEMI, J. Kayode (2000), “*Africa in Search of Security: Mercenaries and Conflicts – An Overview*”, **Mercenaries: An African Security Dilemma** (Eds. Abdel- Fatau Musah, Kayode Fayemi), Pluto Press, London – Sterling - Virginia, ss.13-42.
- OWENS, Patricia (2010), “*Public And Private Force*”, **Mercenaries, Pirates, Bandits and Empires Private Violence in Historical Context** (Eds. Alejandro Colas, Bryan Mabee), Columbia University Press, New York (US), ss.15-32.
- PEACE RESOURCE CENTER (1907), “*Hague Convention (V) Respecting the Rights and Duties of Neutral Powers and Persons in Case of War on Land*”, **Peace Resource Center Corporate Web Page**, 26 January 1910, <http://hrlibrary.umn.edu/peace/docs/con5.html> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- PECH, Khareen (2000), “*The Hand of War: Mercenaries in the Former Zaire 1996-97*”, **Mercenaries: An African Security Dilemma** (Eds. Abdel- Fatau Musah, Kayode Fayemi), Pluto Press, London – Sterling - Virginia, ss.117-154.
- PERCY, Sarah V. (2007), **Mercenaries: The History of a Norm in International Relations**, Oxford University Press, Oxford - New York (US).
- PRINCE, Erik (2013), **Civilian Warriors The Inside Story of Blackwater and the Unsung Heroes of the War on Terror**, Penguin Publishing Group Publisher, East Rutherford.

- SCAHILL, Jeremy (2006), “*Blood is Thicker than Blackwater*”, **The Nation**, 19 April 2006, <https://www.thenation.com/article/archive/blood-thicker-blackwater/> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- SINGER, Peter W. (2004), “*The Private Military Industry and Iraq: What Have We Learned and Where to Next?*”, **DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance**, 1 January 2004, <https://www.dcaf.ch/private-military-industry-and-iraq> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- SINGER, Peter W. (2008), **Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry**, Cornell University Press, Ithaca – New York (US).
- SPEARIN, Christopher (2008), “*A Justified Heaping of the Blame? An Assessment of Privately Supplied Security Sector Training and Reform in Iraq – 2003-2005 and Beyond*”, **Military Advising and Assistance from Mercenaries to Privatization, 1815–2007** (Ed. Donald Stoker), Routledge Taylor & Francis Group Publisher, London - New York, ss.224-238.
- TOP WAR (2020), “*David Stirling, Special Air Service and PMC Watchguard International*”, **TopWar Corporate Web Page**, 26 June 2020, <https://en.topwar.ru/172493-djevid-stirling-special-air-service-i-chvk-watchguard-international.html> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- TRAYNOR, Ian (2003), “*The Privatisation of War*”, **The Guardian**, 10 December 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/dec/10/politics.iraq> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- UN - UNITED NATIONS (1989), **International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries**, 4 December 1989 – New York (US), Vol.2163, Status.17(37), https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-6&chapter=18&clang=_en (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- UN PEACEKEEPING (2023), “*Past Peace Operations*”, **United Nations Corporate Web Page**, <https://peacekeeping.un.org/en/past-peacekeeping-operations> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- UN SECURITY COUNCIL (1977), “*Security Council Meetings in 1977*”, **UN Security Council Corporate Web Page**, <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/meetings/1977> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).
- WELCH, Michael (2009), “*Fragmented Power and State-Corporate Killings: A Critique of Blackwater in Iraq*”, **Crime, Law and Social Change**, S.51(3), ss.351-364.
- WELLE, Deutsche (2016), “*Bolkovac: UN Tries to Cover up Peacekeeper Sex Abuse Scandal*”, **DW Corporate Web Page**, 29 February 2016, <https://www.dw.com/en/bolkovac-un-tries-to-cover-up-peacekeeper-sex-abuse-scandal/a-19082815> (Erişim Tarihi: 03.08.2022).

Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War of 12 August 1949 (III). (1949).

Additional Protocol (I) to the Geneva Conventions, 1977-47-Mercenaries (1977).

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermiştir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**